

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR V
VOLUME 5

Accepted on December 27th 2016, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2017

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 27. децембра 2016. године, на основу рецензија академика
Насе Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пићера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

© Српска академија наука и уметности, 2017

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
19. I 2016 – 13. XII 2016.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Plasma electronics : applications in microelectronic device fabrication / Toshiaki Makabe, Zoran Lj. Petrović</i>	11
<i>ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ. Књ. 1–2, Зборник у часӣ Мирјане Живојиновић / уредници Бојан Миљковић, Дејан Целебџић</i>	29
<i>Сен̄иандрејски зборник. [Књ. 1–4] / уредници Дејан Медаковић, Динко Давидов</i>	41
<i>Де̄ињс̄иво / Динко Давидов</i>	41
<i>Научно наслеђе Радомира Д. Лукића : зборник радова са научно̄ скӯа одржаног 11–12. децембра 2014. / уредници Данило Бас̄иа, Сима Аврамовић</i>	51
<i>Фази лин̄вис̄ика / Милораг Радовановић</i>	65
<i>На̄ӣиси ис̄оријске садржине у зидном сликарс̄иву. Том 1, XII–XIII век / Гојко Субо̄ић, Бојан Миљковић, Ирена Ш̄адијер, Ида То̄и</i>	81
<i>Моћ и ѡрвлас̄и : Тукидидова ѡлӣичка мисао / Кос̄иа Чавошки</i>	93
<i>О̄ашевић / [Шекс̄ови] Ирина Субо̄ић, Бранислав Димитријевић, Јован Чекић</i>	105
<i>Три ѡеме / Ма̄ија Бећковић</i>	119

Дан Библиоџеке САНУ џосвећен Вуку Сџефановићу Караџићу	137
Вук Сџефановић Караџић : (1787–1864–2014) / уредник Нага Милошевић-Ђорђевић	137
Свети Гирило и Методије и словенско џисано наслеђе : 863-2013 / [уредници Јованка Радић, Викџор Савић]	157
Образовање : развојни џојенџијал Србије : зборник радова са научној скуџа одржаној 23. и 24. новембра 2012. џодине / уредник Александар Косџић	169
Двесџа џодина од рођења Јосифа Панчића / уредник Владимир Сџевановић	183
Флора бриофџија Србије. [Књ.] 1, Тресетџнице (Sphagnophyta) / Марко Сабовљевић ; уредник Владимир Сџевановић	183
Ономасџика ценџралној Косова / Милетџа Букумирић ; џлавни уредник Александар Лома	207
Ономаџолошки џрилози. [Књ.] 22 / џлавни уредник Александар Лома	207
Први балкански рајџ 1912–1913 : истџоријски џроцеси и џроблеми у светџлосџији сџоџодинишњеј искусџва / уредник Михаило Војводић	225
Глас Одељења истџоријских наука САНУ (џосвећен академику Владимиру Сџојанчевићу) / уредник Љубомир Максимовић	225
Зборник радова у часџ академику Десанки Ковачевић Којић / џлавни уредник Рајко Кузмановић	240
Докџор Владан Ђорђевић : џедесетџодинишња књижевноја рада : 1860 – 25. фебруар – 1910 / Војислав М. Субоџић	252
Прилози за истџорију хемаџологије у Србији / Радоје Чоловић, Милица Чоловић, Наџаша Чоловић	252

<i>На крају њуџа / Дејан Десџић ; уредник Милан Лојаница</i>	<i>273</i>
<i>Унајређење села у брдско-џланинским џодручјима Србије / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Унајређење џчеларсџива у Србији / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Образовање за модерну џољојривреду : зборник радова са научној скуђа, Шабац, 27. мај 2016. Година / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Академске беседе. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	<i>310</i>
<i>Прејиска Лодовика Бекаделија, надбискуђа дубровачкој (1555–1560) / Снежана Милинковић, Никша Сџићчевић ; уредник Слободан Грубачић</i>	<i>315</i>
<i>Зборник Инсџијџуђа за срџски језик САНУ. [Књ.] 3, Срџски језик и акџуелна џиђања језичкој џланирања / уређивачки одбор Иван Клајн, Предрај Пџјер, Срејо Танасић ; џавни уредник Срејо Танасић</i>	<i>329</i>
<i>Именик ауђора, уредника и џоворника</i>	<i>352</i>

ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ. Књ. 1–2, Зборник у част Мирјане Живојиновић / уредници Бојан Миљковић, Дејан Целебцић. – Београд : Византолошки институт САНУ : Задужбина Светог манастира Хиландара, 2015

Поздравна реч: академик Љубомир Максимовић, потпредседник САНУ и директор Византолошког института САНУ

Говорили: дописни члан Миодраг Марковић
др Дејан Целебцић

Реч захвалности: академик Мирјана Живојиновић

У Београду, уторак 2. фебруар 2016. у 13 часова

ХИЛАНДАР МИРЈАНЕ ЖИВОЈИНОВИЋ

Отварајући другу по реду Трибину у овој години, са посебним задовољством поздрављам часнике, чланове и госте САНУ.

Имамо леп разлог за данашњи скуп. Пред нама је истина да је хиландарска Тројеручница Србима написала извод из матичне књиге крштених. Пред нама је двотомни зборник Византолошког института и Задужбине светог манастира Хиландара. На првој страници иза наслова и приказаног светогорског дрвореза са прага осамнаестог века, испод портрета и мапе Атоса, сарадници Византолошког института САНУ исписали су и ову реченицу:

„Будући да је Света Гора одувек била централна тема научних интересовања академика Мирјане Живојиновић, те да она као председник Хиландарског одбора САНУ и председник Друштва пријатеља Свете Горе у последње време покреће нова истраживања и доприноси продубљивању интересовања за светогорске теме, сматрали

смо да би зборник у њену част требало посветити историји и култури Свете Горе.“

Дужни смо да упутимо честитке и захвалност академику Мирјани Живојиновић, за њену отмену научну истрајност и посвећеност Хиландару, његовој историји и светогорским знаменитостима. У име свих то ће учинити и скупу се обратити академик Љубомир Максимовић, потпредседник САНУ, директор Византолошког института САНУ, председник Српског комитета византолога, домаћина овогодишњег светског конгреса византолога. Потом ће говорити дописни члан САНУ Миодраг Марковић и др Дејан Целебџић, уредник зборника са др Бојаном Миљковићем.

Све под насловом *Περίβολος*.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Περίβολος је, рекао бих, сјајно одабран начин приређивача овог Зборника у част академика Мирјане Живојиновић да се једном речју истовремено изрази суштина научних преокупација слављенице, њен лични профил, али и основна заједничка црта многобројних прилога које Зборник садржи. У овом свом класичном облику, реч *περίβολος* значи и усамљено утврђење и зид утврђења, али и врт, као ограђено место осаме. Новогрчка изведеница *περίβόλι* може се код нас превести као *башиџа* или *џеривој*. Византијска варијанта је хришћанска и, садржавајући сва побројана значења, представља снажну асоцијацију на манастир, првенствено у вези са Светом Гором.

За неког ко се читавог живота бавио византијским монаштвом, Светом Гором, Хиландаром, Србима у том свету, и то из многих аспеката – просопографских, друштвених, економских, историјских, лепши симбол научног ангажмана није могао бити нађен. Калуђерско тиховање у одређеном амбијенту, истраживачко интересовање у мирном окружењу изворних списа, поштовање других за овај склад предмета проучавања и његовог проучаваоца, све је садржано у тој речи.

За мене, који се са Мирјаном дружим од студентских дана, то је логичан израз њеног начина живота и односа према позиву истраживача. Од почетничких корака у науци заронила је у једну од најкарак-

теристичнијих, али и најзахтевнијих тематика у проучавању хришћанског лика Византије и никада је није напуштала. Са великом упорношћу продирала је у један свет који фасцинира савременог човека, али који нипошто није једноставно разумети. Не само због тога што су за таква проучавања потребна специфична знања, која се стичу многим годинама самопрегорне посвећености, него и због тога што у наоко једноставном свету светогорског монаштва византијске епохе већина животних погледа и поступака остаје далеко од разумевања данашњег човека.

Академик Мирјана Живојиновић суочавала се, дакле, на свом истраживачком путу са обесхрабрујућим препрекама. Никада се није обесхрабрила. Савладала је препреке методом корак по корак да би створила дело непроцењиве научне вредности. У својим напорима највећи ослонац, осим код оних са којима је у овој средини сарађивала, имала је у француским и грчким колегама, највећим стручњацима за светогорска питања, који су често бивали фасцинирани њеним идејама и резултатима. О томе сведочи златна медаља Гистава Шламбержеа Француске академије, коју, колико знам, у овој земљи нико није добио, и избор у друштво Парнасос, у којем је чланство за сваког Грка доказ посебног књижевно-историјског умећа.

Зато смо ми, колегинице и колеге из Византолошког института САНУ, сматрали да је најмање што можемо учинити као знак признања за овакво животно дело приређивање посебног зборника са радовима посвећеним академику Мирјани Живојиновић, са тематиком блиском њеним истраживачким интересовањима. Ширина одзива домаћих и страних византолога и медијевалиста, често врло звучних имена, показала је све. Нема се ту шта ни додати ни одузети.

Миодраг Марковић

ИСТОРИЈА СВЕТЕ ГОРЕ

Зборник *Периволос*, симболично назван по халкидичком перивоју пресвете Богородице, тематиком коју обрађује верно осликава историографску делатност личности чијем јубилеју је посвећен. Готово све области истраживачких трагања академика Мирјане Живојиновић, која су резултирала расветљавањем многих скривених кутака богате историје Свете Горе и њених манастира, посебно Хиландара, нашле су место у књизи коју данас представљамо. Хрисовуље, повеље, писма, уговори и други документи из светогорских архива, који су већ деце-

нијама у жижи научних интересовања наше слављенице, били су природно најбогатији извор надахнућа њеним колегама и пријатељима у овој пригодној прилици. Поменућемо најпре радове у којима је уз одговарајуће коментаре предочена садржина неких раније неиздатих докумената. Оливије Делуи публикувао је купопродајни уговор којим је Теодора Кавасила с мужем Анастасијем Дуком Торником продала манастиру Каракалу земљу у околини Солуна. Било је то 1321. године, у несигурним временима сукоба двојице Андроника. Дејан Целебцић показује како су, четири века касније, нагомилани дугови присилили светогорски протат да прода све своје келије. Ону која је била посвећена Светим Арханђелима, саграђену поред самог Протата, купио је најпре манастир Пантелејмон, а одмах затим је та руска обитељ келију продала Хиландару. О томе сведоче две омологије које су сада лако доступне у грчком изворном облику и српском преводу.

У науци скоро општеприхваћена гледишта о хронологији и аутентичности појединих повеља из епохе Немањића и Бранковића оспорена су у студијама Срђана Пириватрића, Драгана Војводића и Станоја Бојанина. Пириватрић је преиспитао хронологију три Милутинове повеље које се тичу манастира и црква у скопској области у светлу претпоставке да су Срби крајем XIII века два пута морали да освајају Скопље, најпре на почетку Милутиновог похода на југ, а затим и 1296/1297 након што су Византинци успели да поврате град на Вардару. Драган Војводић је показао да се време издавања Душанових повеља којима се Хиландару потврђује даривање манастира Светог Ђорђа са селом Уложиштем, а Хрусијском пиргу власништво над Богородичином црквом у Липљану не може прецизно датовати у 1336/1337. годину, како се то обично веровало на основу погрешног тумачења једног општег места у наведеним документима. Станоје Бојанин обелодањује да повеље бр. 58 и 59 из Хиландарског архива, истоветне садржине, не доносе аутентични текст него у себи крију текстове две друге повеље, сада изгубљене – једне којом Гргур и Вук Бранковић уступају неколико баштинских села свом брату Роману, хиландарском монаху, и друге, позније, којом Вук Бранковић додељује Хиландару четири села у Дреници.

Наша знања о појединим формалним питањима која се тичу дипломатичке грађе сачуване на Светој Гори увећавају Ђорђе Бубало, Раул Естангуи Гомез и Небојша Порчић. Расправљајући о односу грчке и српске верзије хрисовуље цара Уроша издате манастиру Лаври 1361. године, Бубало уноси више светла у разумевање тог занимљивог владарског акта, исправљајући једну заблуду у читању повеље која се одавно одомаћила у историографији. Естангуи Гомез је показао на ос-

нову једног рукописа из париске Националне библиотеке да су поједини документи (четири простагме и једна хрисовуља) које је Манојло Палеолог издао светогорским манастирима написани управо царевом руком. Порчић на основу најшире могуће дипломатичке грађе анализира употребу менологема, особене византијске формуле за датовање царских и архијерејских аката, у српским владарским канцеларијама.

Два општа правна питања – уговор о поклону који ступа на снагу после дародавчеве смрти и стицање својине путем уговора о купопродаји – анализирају на основу светогорских аката Тамара Матовић и Срђан Шаркић, а Андреас Роби и Гордана Јовановић посматрају поједине атонске повеље са филолошког аспекта. Роби се фокусира на лексику разматраних докумената, нарочито на хидрониме, деминутиве и речи словенског порекла. Гордана Јовановић испитује језичке одлике повеље коју су Бранковићи – деспоти Ђорђе и Јован и деспотица Ангелина – издали манастиру Светог Павла на Атосу 1495. године. При томе даје темељан приказ ранијих издања акта и прилаже његов превод на савремени српски језик.

Тзв. друга Хиландарска повеља Стефана Првовенчаног, у којој се описује Немањина визија Свете Горе као рајске ливаде била је једно од полазних основа мултидисциплинарног истраживања Ирине Шпадијер посвећеног алегорији раја у делима поменутог српског владара и његовог млађег брата Саве. У светлу новог датовања поменуте повеље у 1207/1208. годину, износи се гледиште да је у ствари Савин опис Хиландара у *Житију светиої Симеона* утицао на Стефанову песничку слику раја у повељи, тј. да није било обрнуто, како се раније сматрало.

И рукописи из Хиландарске библиотеке послужили су као полазна основа већем броју истраживања чији су резултати објављени у зборнику који приказујемо. Виктор Савић је уз помоћ лексичко-семантичких анализа изнова скренуо пажњу на везу између Хиландарског типика и Устава за држање псалтира, који се такође приписује Светом Сави. Снежана Јелисијевић истражује друго Савино дело, Карејски типик, али у препису руског јеромонаха Арсенија Суханова, начињеном на Светој Гори 1654. године. Притом објашњава разлоге настанка преписа, помињући нарасло поштовање за првог српског архиепископа у Русији, а нуди и критичко издање Сухановљевог преписа, праћено језичком анализом. Ђорђе Трифуновић публикује у зборнику упутство за одређивање хронологије садржано у хиландарском псалтиру с последовањем из прве четвртине XVII века. Издање је пропраћено детаљним описом упутства и објашњењем најважнијих појмова. Даница Петровић и Весна Пено су истражиле музичке рукописе XVIII и XIX века из хиландарске збирке. Тиме су знатно увећале наша знања о

појачкој пракси код Срба у поствизантијској ери. Објашњени су принципи настанка српскословенских појачких зборника, прилагођавањем српскословенског текста грчком нотном запису; истакнути су најважнији писари, попут монаха Кипријана, даскала Теодосија и Василија; показан је утицај цариградских даскала.

Питања из историје манастира Хиландара, која је омиљено истраживачко поље Мирјане Живојиновић, обрађена су у радовима Бојане Крсмановић, Бојана Миљковића и Михаила Ст. Поповића. Поменута ауторка разјаснила је због чега неки од најважнијих светогорских манастира нису били присталице оснивања самосталне српске монашке заједнице на Атосу. Притом је указано на разлику између приступа који су према наведеном питању имали политички прагматични византијски цар, потпомогнут протом Герасимом, и поједини манастири оптерећени сопственим имовинским интересима. Бојан Миљковић детаљно претреса све податке о додели игуманског штапа Хиландару од стране цара Алексија III Анђела 1199. године. Описао је облик и украс штапа, налазећи најближе аналогije на средњовековним уметничким делима. Михаило Поповић разматра развој сточарства на хиландарским пашњацима током XIV века у Македонији. На основу грчких и српских докумената убицира пашњаке и у светлу исте грађе проучава односе Влаха и њихових суседа.

Бројнији су, природно, текстови који се односе на питања из опште историје Свете Горе, њених манастира и монаштва. Предраг Коматина упозорава нас својим истраживањем да се почетак монашког живота на Атосу поуздано може довести у везу једино са Јефтимијем Новим и његовим доласком на Халкидик 859. године, док се познати исказ из *Историје царева*, приписане Генесију, мора посматрати са озбиљном резервом. Фредерик Лауритсен испитивао је податке о монашким сабрањима на Светој Гори забележене у типичку цара Константина XI Моноаха. Из њих проистиче занимљив закључак да одлуке о појединим важним питањима нису доношене прегласавањем већ се до њих долазило на основу убедљивости аргумената које су износили учесници сабора. Антонио Риго и Бојана Павловић враћају нас у време када се у Перивоју Пресвете Богородице подвизавао Григорије Палама. Изванредно упознат са одговарајућом епистографском и просопографском грађом, као и са приликама на Светој Гори средином XIV века, Риго доноси више нових запажања о односима Паламе и Јована Калеке, односно о улози Манастира Лавре у подршци Палами и његовом учењу, уз одређене хронолошке помаке на пољу епистографије. Бојана Павловић у екскурсу о Светој Гори у *Ромејској историји* Нићифора Григоре открива прикривени напад

на Паламу и паламизам, али посредно и на цара Јована Кантакузина.

Кирил Павликијанов својим запажањима о сасвим позном развоју снажнијег поштовања према Константину Великом на Светој Гори показује да култ светог цара у монашком окружењу није ни изблиза имао оно значење какву је имао на владарском двору и у владарској идеологији.

Четири прилога објављена у *Периволосу* могу бити сврстани у једну целину јер разматрају историјат мањих монашких станишта или појединачних градитељских споменика, доносећи нова и вредна запажања о њиховим архитектонским решењима. Плутархос Теохаридис сакупио је тако скромне писане и материјалне изворе о историји и архитектури старог манастира Светог Пантелејмона, у коме је Растко Немањић започео свој монашки живот, примивши расофорни постриг. Пасхалис Андрудис бави се Савиним пиргом у Хиландару на основу археолошких истраживања проведених 1999. године. Трагајући за најближом аналогијом помиње ватопедски пирг Преображења, а посебно се осврће на градитељски слој пирга проистекао у време Милутинове обнове. Николос Мерзимикес је на основу свих расположивих извора, укључујући и необјављену архивску грађу, реконструисао живот келије Светог Филипа у периоду од XIV до XIX века. Уз податке о историји тог виноградарског метоха манастира Ксенофонта, изнео је корисна запажања о његовом градитељском наслеђу и епиграфској грађи сачуваној на зидовима келијских здања. Гојко Суботић открива занимљиву везу између седишта Охридске архиепископије и саборног храма у Кареји. Она се односи на сличности иконографије простора у припратама Свете Софије и цркве Протатона. Обе грађевине на спрату нартекса имају параклис посвећен светом Јовану Претечи. Објашњење је нађено у чињеници да су у време обнове протатонске приправе 1507/1508. веома важно место у карејској управи заузимали јеромонаси Серафим и Гаврило који су пореклом, а можда и образовањем, били везани за Охридску архиепископију. Управо Герасим брине о поменутим градитељским пословима на Протатону изведеним почетком XVI столећа.

С наведеним радовима, који доносе запажања о појединим питањима светогорског градитељства, може се довести у везу и занимљив прилог Јелене Богдановић о мање познатим путним белешкама славног швајцарско-француског архитекте Ле Корбизјеа, начињеним приликом његовог двонедељног боравка на Светој Гори 1911. године. Те белешке објављене 1965. и 2007. године због Ле Корбизјеовог угледа утицале су, по мишљењу ауторке, на нека новија схватања светогорске и византијске архитектуре.

Поред архитектуре, и остала поља уметничког стварања на Светој Гори заступљена су у зборнику којим обележавамо јубилеј академика Мирјане Живојиновић. Ако се гледа по времену настанка разматраног дела, на првом месту ваља поменути прилог Љубомира Милановића посвећен програму и иконографији украса драгоценог Хиландарског диптиха, који се обично приписује млетачким мајсторима времена краља Милутина. Ту се тражи објашњење за укључење две сцене из циклуса Христових посмртних јављања у програм диптиха, с нагласком на мотиву физичког контакта између актера поменутих сцена, односно на порасту интересовања за улогу чула у домену спознаје у европској уметности XIII и XIV века. Делима које обично сврставамо у примењену уметност позабавила се и Катја Ловерду Цигаридас. Проверени зналац уметничке обраде метала, она публикује три непозната или мало позната окова икона из Ватопеда и Ивилона. За нашу средину посебно је важно то што је детаљно обрађена једна од најстаријих сачуваних икона Светог Саве, пронађена у ватопедској ризници. И Евтимииос Цигаридас презентује једну раније непубликовану икону, чиме шири наша знања о италокритском иконопису на Светој Гори. Реч је о представи Богородице с Христом типа della Consolazione из ризнице Велике Лавре. Она је убедљиво приписана угледном зографу Емануилу Занесу и датирана у трећу четвртину XVII века. Татјана Стародубцев подсећа на живе везе између Хиландара и острва Лезбоса током XVIII столећа, изнова и детаљно обрадивши икону Ваведења са попрсним представама Светог Саве, Светог Симеона и Светог Харалампиа из Црквено-византијског музеја у Митилени. Миодраг Марковић у прегледном чланку о представама Светог Саве у Ватопеду скреће пажњу читалаца на два мало позната, непубликована дела с ликовима првог српског архиепископа. Једно је икона с представом Сабора арханђела и одабраних светих, настала у XVII веку, а друго је фреска из протезиса параклиса Светог Димитрија, настала вероватно 1721. године. Никос Дионисопулос на занимљив начин показује како је и у области уметничког стварања понекад кршен светогорски аватон. За то су заслужне две жене са српским генима – принцеза Јелена Рареш, рођена Бранковић, и њена кћер Роксандра Лапушњану. Искористивши своју моћ и утицај, оне су, као регенткиње малолетних синова на престолу молдавских војвода, поручиле своје представе у оквиру ктиторских композиција насликаних у манастирима Дионисијату и Дохијару 1546/1547, односно 1567/1568. године. И прилог Милоша Живковића односи се на светогорски живопис. Њиме је прелиминарно обрађена представа Светог Сисоја над гробом Александра Великог насликана 1803. на јужном зиду хиландарске спољне припрате. Објашњавајући

појаву те теме њеном омиљеношћу у поствизантијској уметности Балкана, Живковић доноси неке нове, раније неуочене примере из старе српске уметности. Зоран Ракић се побринуо да *Периволос* не остане без осврта на илуминацију светогорских рукописних књига. Овом приликом посветио се сликаном украсу два српска четворојебанђела с краја XVI и почетка XVII века из хиландарске збирке. Највећу пажњу посветио је великим заставицама, проучивши њихову типологију и порекло, нашавши најближе аналогије у орнаментици рукописа насталих на Балкану у периоду од XIV до XVII столећа.

Иако трајно опчињена лепотом Перивоја Пресвете Богородице, Мирјана Живојиновић је, разумљиво, повремено напуштала његове прелепе стазе, дрвореде и цветњаке, окрећући се неким другим историографским темама, од историје права, хагиографије, просопографије до византијско-српских односа, као и важних питања из живота и делатности појединих истакнутих представника династија Немањића и Палеолога. О разноврсности тих интересовања најбоље сведочи детаљна библиографија коју су сачиниле Гордана Радојчић Костић и Бојана Павловић, а која је постављена на почетак првог тома *Периволоса*. Отклон од светогорских тема који се повремено дешавао у научној делатности Мирјане Живојиновић нарочито наглашавамо због тога што је он симболично одражен у зборнику који представљамо у виду четири рада који се непосредно не тичу атонске монашке насеобине, али својом тематиком улазе у научни видокруг наше јубиларке. Поменућемо најпре просопографску студију Жан-Клода Шенеа, засновану на сигилографском материјалу, понекад ексклузивном, који помаже да се боље осветли порекло и значај Цинцилука. Та породица јерменског порекла имала је висок друштвени положај у Византији од почетка XI до средине XII века. Радови Љубомира Максимовића и Смиље Марјановић-Душанић богате знања о владарској идеологији Немањића. Максимовић на занимљив начин третира питање односа српских владара према месту свог вечног покоја, запажајући да су Немањини наследници на српском престолу следили пример родоначелника династије градећи своје маузолеје по узору на Студеницу. При томе је наглашено како акт заснивања личног маузолеја није био лишен жеље за сопственом глорификацијом. Смиља Марјановић фокусира своју пажњу на епитет равноапостолни који се сусреће у интитулацијама српских владара садржаним у повељама издатим манастиру Светог Петра на Лиму. На тај начин показује како је један стари, добро проверени образац, преузет из Византије с циљем да се изразе специфичне идеолошке идеје, значајне у државном програму Немањића. Коначно, Даница и Марко Поповић својим прилогом о келијама Ма-

настира Светог Николе Дабарског доносе нове податке о анахоретском животу у области Доњег Лима. Посебно су драгоцене запажања о пећинској испосници Бјеличковици, пропраћена убедљивом реконструкцијом уочених градитељских фаза. Поред те келије, у којој су изгледа преписиване књиге, истражена је и испосница Грабовица, о којој је остао траг у писаним изворима. Она је убедљиво поистовећена са тзв. Стан-пећином, лоцираном на високој и недоступној литици.

Завршавајући шетњу *Периволосом*, изразићемо своје уверење да она у највећој мери у којој је то могуће подсећа на духовне ужитке које доноси боравак у халкидичком перивоју, рајском насељу богатом „красним дрветима, слатким појуштим птицама и неметежним, богоудним животом“. Реч је о издању којим се заиста на достојан начин одаје признање и захвалност академику Мирјани Живојиновић за њен дугогодишњи научни рад. Због тога вреди још једном исказати захвалност издавачима зборника Византолошком институту САНУ и Задужбини Светог манастира Хиландара, а посебно онима који су се највише побринули да *Периволос* изгледа онако каквим га данас видимо пред собом. То су уредници Бојан Миљковић и Дејан Целебцић и секретари Бојана Павловић и Милош Живковић.

ДЕЈАН ЦЕЛЕБЦИЋ

СВЕТА ГОРА У НАУЧНОМ ДЕЛУ МИРЈАНЕ ЖИВОЈИНОВИЋ

Књига коју данас представљамо израз је захвалности и поштовања према научном делу и личности академика Мирјане Живојиновић, дугогодишњег сарадника Византолошког института САНУ, који је ову књигу у њену част осмислио, приредио и издао у сарадњи са Задужбином Светог манастира Хиландара. У Византолошком институту се, нарочито у последње време, усталио обичај да се почасни томови посвећују његовим најистакнутијим члановима, чији је научни рад међународно признат. Академик Мирјана Живојиновић одавно је стекла велики углед, како у земљи тако и у иностранству; 2006. године постала је дописни члан САНУ, а 2012. и редовни. Одликована је престижном француском наградом „Шламберже“ и члан је старог и угледног атинског филолошког друштва Парнасос.

Недуго после завршених студија историје на Филозофском факултету у Београду Мирјана Живојиновић запослила се у Византолошком институту, где је провела цео свој радни век. Ту је учила од најбољих византолога и медијевиста, на првом месту од директора Института

Георгија Острогорског, који је уједно био њен професор и ментор на факултету. Преломни тренутак у научној каријери Мирјане Живојиновић био је позив Пола Лемерла, раних осамдесетих, да се придружи веома важном, дугорочном пројекту издавања средњовековних грчких исправа из архива светогорских манастира. Као резултат тога рада, први том хиландарских аката, двадесета књига серије “Archives de l’Athos”, објављен је 1998. године, а други се очекује да ове године изађе из штампе. Изврсну научну методологију дипломатичког издавања текстова, која се примењује у овом пројекту, Мирјана Живојиновић несебично преноси својим млађим, заинтересованим колегама у Београду. У нашој средини, где интересовање за дипломатику у последње време непрестано расте, пишу се докторске дисертације из те области, приређују нова издања средњовековних српских докумената, оцењује њихова аутентичност и постављају нове хронологије, њено знање, искуство и спремност да помогне изузетно су драгоцени. Очекује се да ће ове године у издању Задужбине Светог манастира Хиландара бити објављен корпус средњовековних српских владарских повеља из хиландарског архива, на којем она са својим сарадницима предано ради.

Централна тема научних интересовања академика Мирјане Живојиновић одувек је била Света Гора у византијско доба. Она је написала две монографије – *Светогорске келије и њихови у средњем веку* и *Историја Хиландара : од оснивања манастира 1198. до 1335. године* – и преко сто чланака и приказа са светогорском тематиком, који су објављени у домаћим и страним часописима. Ти радови баве се широким спектром тема: историјом Свете Горе и појединих манастира, просопографијом, ктиторством, монашким животом и институтима, манастирским поседима, архивама, исправама, трговином, природним окружењем, итд. Мирјана Живојиновић, међутим, није се бавила Светом Гором само кроз научни рад. Наиме, она као председник Друштва пријатеља Свете Горе већ дуже од деценије организује предавања и уређује Казивања о Светој Гори, а као председник Хиландарског одбора САНУ покреће пројекте који се баве историјом и културом Хиландара.

Због свега наведеног, идеја да зборник у част Мирјане Живојиновић посветимо Светој Гори наметнула се сама од себе. Лако се дошло и до наслова, будући да се Περὶ βόλος, „Богородичин врт“, како се Света Гора Атонска назива од византијског доба до данас, одмах учинио најбољим решењем. О садржају зборника и темама радова говорио је претходни говорник.

Част и одговорност да уредимо зборник припала је мом колеги из Института Бојану Миљковићу и мени. Притом, у овај подухват велику

енергију и стрпљење уложили су секретари Бојана Павловић и Милош Живковић, а потом и остали сарадници Института. Ово двотомно издање, међутим, представља резултат рада великог броја људи. Поред четрдесет и четири аутора прилога, из земље и иностранства, врло значајан, а невидљив допринос дали су рецензенти (за сваки рад била су одређена по два) и лектор за српски језик. Не треба заборавити ни заслуге преводилаца резимеа на стране језике, преламача, коректора, дизајнера и запослених у штампарији „Службеног гласника“.

На крају, треба поменути оне без чије подршке *Периволос* данас не би био пред нама. У име уредника и Византолошког института хтео бих пре свега да се захвалим Задужбини Светог манастира Хиландара, која се, разуме се, с благословом хиландарског братства, у једном критичном моменту спремно придружила овом издавачком подухвату и тиме исказала поштовање према академику Мирјани Живојиновић. Објављивање *Периволоса* не би било могуће без финансијске подршке Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, које потпомаже сва издања Института. Драгоцену је била и помоћ грчке „Еуробанке“, која је препознала вредност нашег подухвата.

Искористио бих ову прилику да у име свих колега са којима је Мира Живојиновић сарађивала и којима је преносила своје богато знање посебно истакнем како су нам, поред њених великих научних достигнућа, узор увек биле њена скромност, благост, одмереност, разборитост и достојанственост.